

ВИТОКИ КОНЦЕПЦІЇ МУЗЕЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЇЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ В СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

О. О. Тортіка,

*д. і. н., професор кафедри музеє-
знавства та пам'яткознавства
Харківської державної академії
культури*

М. В. Тортіка (Лобанова),

*к. і. н., доцент кафедри музеє-
знавства та пам'яткознавства
Харківської державної академії
культури*

Відомий культуролог, в минулому лєнінградець, нині професор Кембриджського університету Олександр Еткінд одного разу сказав: «...поезія, філософія і взагалі все, що люди звикли називати культурою, є узагальненням...», тобто, іншими словами, воно є певним концентрованим знанням, яке можна накопичувати і передавати [8]. Подібна теза має пряме відношення до того феномену, який відомий як музейна комунікація і який, з повним правом, сьогодні можна назвати методологічною основою сучасної музейної діяльності. Власне, існуюче сьогодні музеологічне знання дозволяє говорити про поняття «суб'єкт» і «об'єкт» комунікації як про усталені категорії, сутність яких протягом останніх п'ятдесяти років послідовно трансформувалася, розвиваючи науку про психологічне і ментальне сприйняття музейної колекції від рівня культурно-освітньої роботи до філософського трактування функціонування музею як соціокультурного інституту*.

Отже, сьогоднішні прагнення до індивідуальної, особистісної інтерпретації музейного предмета змушує говорити про суб'єктивне сприйняття оточуючої нас реальності, яку за допомогою музейного зібрання фахівці прагнуть відтворювати щоразу заново і кожен раз як би в нових художніх та історико-культурних координатах. Така реальність, безумовно, може бути суб'єктивною, причому моделюють її в цьому випадку засоби музейної комунікації, які формують особливу матеріалізовану мову. Така мова як би розколює традиційне середовище існування музейного

* Детальніше про це див. у працях [2], [3], [6], [8], [9] тощо.

предмету і впливає прямо на підсвідомість, утворюючи особливу «зашифровану»* систему музейного повідомлення.

Біля витоків рольової ситуативності музейного спілкування знаходяться дослідження К. Шеннона, математична теорія якого була широко використана в інформатиці та дещо пізніше перероблена як найважливіший сегмент методологічної бази ряду сучасних гуманітарних наук [7].

Спадкоємцем моделі накопичення і передачі тепер вже, відповідно, соціокультурної інформації, став всесвітньо відомий канадський філософ і культуролог Герберт Маршалл Маклюєн (Herbert Marshall McLuhan). Останній визнав можливим використання тези про різні рівні накопичення інформації стосовно до аналізу історичного розвитку суспільства. Зрештою він запропонував вивчати кожен історичну епоху як самостійний культурний феномен, здатний реагувати на зашифровані в суспільній свідомості ментальні «ключі» (пізніше це вилилося в концепцію «музейний хронотоп»). У той час як самі ці ключі-шифри мали, по Маклюєну, спиратися на суму органів чуття і рівень технічного розвитку суспільства. В результаті народилася теорія комунікаційного розвитку історії, де кожен її пласт розглядався як самостійна цивілізація, в інтерпретації автора – «галактика», здатна, водночас, до глибокої внутрішньої взаємодії або навіть взаємопроникнення. Зіткнення подібних галактик, вважав Маклюєн, не могло не призвести до вивільнення цілеспрямованої енергії, характер якої визначав розвиток абсолютно конкретних соціальних відносин [4].

Сьогодні можна сміливо говорити про те, що теорія М. Маклюєна стала для західного світу «інформаційною бомбою». «Пророк з Торонто», «перший поп-філософ» – ось лише деякі з тих стійких епітетів, якими сьогодні нагороджує Маклюєна сучасна соціальна філософія. Комунікація – це не просто засіб спілкування, вважав М. Маклюєн, це, по суті, особлива мова, яка переломлює реальність і заново відтворює її для кожного конкретного індивіда. Останнє відбувається на рівні сумарного сприйняття конкуруючих цивілізаційних моментів і робить історичну реальність суб'єктивною.

Сам автор виділяв кілька епох подібного комунікаційного розвитку. По-перше, ним була визначена епоха «вуха», так звана епоха до-письмового варварства, в рамках якої формувалася усна комунікація. На цьому рівні життя проходило в умовах «племінного

* В даному випадку була використана авторська термінологія К. Шеннона (в його працях також використовуються такі категорії як «джерело ключів», «джерело повідомлень» «приймач повідомлень» та ін.).

трансу», або іншими словами, колективного несвідомого, в контексті якого була виключена будь-яка індивідуалізація. Далі автор вичленив епоху «очі-вуха», де обидва органи вже взаємодіяли на рівних (насамперед це було пов'язано з розвитком фонетичного алфавіту), що, на думку Маклюєна, суттєво збільшувало темпи конвергентного зростання людської цивілізації. Тут, як приклад, автор наводив трансформацію писемного матеріалу. Пов'язуючи цивілізаційний зліт епохи Риму з переходом від ранньої писемності, виробленої на важких матеріалах (камінь і глина), до більш масової писемності на папірусі. Аналогічно, одним з факторів руйнування єгипетської цивілізації він вважав руйнування доріг під час арабського нашествия та ін. Отже, без засобів комунікації, вважав Маклюєн, принципово неможливий розвиток історії. Якщо оперувати більш сучасними категоріями, підкреслював Маклюєн, то тут можна говорити про те, що можливо і Гітлер ніколи не став би Гітлером (тобто не опинився на чолі Німеччини), якби виступав не по радіо, а по телебаченню, бо в цьому випадку він був би просто смішним.

Наступні епохи в розвитку людства М. Маклюєн пов'язував з появою першого друкарського верстата («перша комунікаційна революція»), далі – з комунікаційними темпами нового часу або епохою «залученої комунікації». Тут комунікація, стаючи на чолі інформаційного потоку, могла розглядатися в якості одного з чинників реформації, релігійних війн і подальшого формування національних держав. Поступово розвиток нових засобів комунікації починав повертати людину до первісної рівноваги колективного сприйняття інформації. На цей раз, правда, відштовхуючись від початкової появи радіо («епоха вухо-очі») з подальшим залученням телебачення і цифрових засобів комунікації, про існування яких Маклюєн не знав, але появу яких яскраво передбачав.

Отже, з сучасної точки зору, цивілізаційне середовище, що проявляється в природному формуванні музейних колекцій, може розглядатися як культурна метафора своєї епохи. Той самий цивілізаційний хронотоп, про який стільки розмірковував відомий літературознавець і культуролог М. М. Бахтін, який намагався через творчість Ф. М. Достоєвського дістатися до розуміння соборності навколишньої дійсності, до її цивілізаційної поліфонії. «Предмет невід'ємний від своєї функції у події» писав Бахтін [1]. Власне, тим самим він як би передбачив сучасне уявлення про реальне, буттєве середовище музейного простору. Цікаво, що близьке розуміння цивілізаційного коду світової культури дає і згадуваний раніше О. М. Еткінд. Як культуролог, далекий від реалій музейної справи,

він, однак, писав: «...переживання і їх метафори (читай, вже згадувані раніше цивілізаційні коди – Т. М., Т. О.) особливо цікаві в ті рідкісні моменти, коли життя багатьох змінюється відразу і різко, бо сили історії переламують її повсякденну безперервність...» [8]. Таким чином, в контексті сучасної філософської традиції, можна говорити про послідовне формуванні поняття музейний хроно-топ, на основі якого вибудовується вже не просто музейна, але гуманістична концепція комунікації, здатна відгукуватися на сучасні цивілізаційні «виклики» простору і часу.

Наприкінці хотілося б сказати, що питання психологічної взаємодії музейного часу й усвідомленої музейної потреби (того самого музейного «ключа», «приймача», «транслятора», про який розмірковували численні філософи і культурологи другої половини ХХ ст.) абсолютно об'єктивно може бути тільки поставлено. По суті, це питання вирішує сам культурне простір, щоразу наближаючи нас до сприйняття заданої реальності і ніколи не даючи конкретної відповіді про цілі і надії суб'єктивного, а, отже, і невловимого, але завжди надзвичайно складного і неповторимого історичного часу.

Джерела та література

1. Бахтин М. М. К философии поступка / М. М. Бахтин // *Философия и социология науки и техники. Ежегодник. 1984–1985.* – М., 1986. – С. 80–161.
2. Лещенко А. Г. Кеннет Хадсон о социальной истории музеев // *Вестник РГГУ.* – 2008. – № 10. – С. 241–250.
3. Копицк В., Рыжов В., Петров В. *Этюды по теории искусства: диалог естественных и гуманитарных наук.* – М.: ОГИ, 2004. – 368 с.
4. Маклюен М. *Галактика Гуттенберга. Становление человека печатающего* / М. Маклюен. – М.: Академический проект, 2005. – 496 с.
5. Манкевич И. А. *Социально-коммуникационный подход в системе культурологического знания* / И. А. Манкевич // *Методология гуманитарного знания в перспективе XXI века* / СПбгу. – СПб., 2001. – С. 83–88.
6. Петров В. М. *Количественные методы в искусствознании* / В. М. Петров. – М.: Академический проект, 2004. – 432 с.
7. *Основы теории К. Шеннона [Электронный ресурс].* – Режим доступа: <http://www.univer.omsk.su/omsk/Edu/infpro/1/kodir/shennon.html>.
8. *Отечественная школа музейной коммуникации [Электронный ресурс].* – Режим доступа: http://www.jeducation.ru /4_2008/108.html.
9. *Теоретические основы развития новой концепции музея // Музей и коммуникация: концепция развития самарского областного историко-краеведческого музея им. П. В. Алабина* / Н. А. Никишин (рук.) и др.; рос.

ин-т культурологии; самар. обл. ист.-краевед. музей им. П. В. Алабина. – Самара, 1998. – С. 62–66.

10. Флиер А. *Культурология для культурологов / А. Флиер. – М.: Академический проект, 2000. – 496 с.*

МОЖЛИВІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ З КЛУБАМИ ТА ОБ'ЄДНАННЯМИ ІСТОРИЧНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ

К. Ю. Дубін,

науковий співробітник ХІМ

На сьогоднішній день одним з основних завдань музейних закладів взагалі, та історичного зокрема, є збереження культурно-духовної спадщини людства і проведення педагогічно-просвітницької та популяризаторської діяльності. Значний обсяг цих задач музеї вирішують шляхом демонстрації матеріальних артефактів, об'єднаних в тематичні експозиції, та проведенням різноманітних проектів для широкого загалу у форматі лекцій, факультативів, зустрічей тощо, до яких знову ж таки залучаються цінності з фондів закладу. Специфіка роботи історичного музею передбачає насамперед відтворення образу певної епохи, змалювання тієї чи іншої події або окремої царини життя людства у визначений період.

Тут стикаємося з проблемою, що музейні ресурси, на жаль, не завжди дозволяють зобразити повну картину потрібної епохи. Наявні експонати часто здатні відтворити лише фрагментарні частки минувшини. До того ж, не завжди найхарактерніші та найцікавіші аспекти потрібної історичної теми. Наприклад, говорячи про монгольське нашествя, можна обмежитись експонуванням стріл. Але ці речі самі по собі не дадуть жодної інформації про зовнішній вигляд воїнів, що прийшли на Русь. І дадуть лише мінімальне уявлення про досконалість їхньої зброї. В цьому немає чіткої конкретної вини, проте достатність наповнення фондового зібрання безпосереднім чином впливає на ефективність музею у виконанні своїх завдань та його імідж.

Звичайно, подібні нестатки можна частково нівелювати усними роз'ясненнями екскурсовода, графічними зображеннями, навіть текстовими коментарями, розміщеними у вітринах. Але ж музей – це насамперед демонстрація артефактів.